

Fundamentele begrippen van de zondemacht

De verzoeker

In zijn eerste brief aan de Tessalonicenzen 3:5 schrijft Paulus over een 'verzoeker'. Hij doet dit in verband met een ernstige situatie in de gemeente daar, vanwege de verdrukking van de pasbekeerden, die volgde op Paulus' vlucht uit de stad. Zelf is hij op dat moment in Athene, maar hij vindt daar geen rust totdat hij weet of

"de verzoeker u misschien niet verzocht had en onze inspanning tevergeefs zou zijn geweest." (HSV)

Letterlijk staat er "of hij die verzoekt u ... verzocht heeft". Hetzelfde begrip zien we in Matteüs 4:3 als Jezus door de 'satan'/duivel' verzocht wordt. Het werkwoord in het Grieks is in beide passages *peirazō*. Om te weten te komen wat Paulus met die 'verzoeker' bedoelde gaan we even helemaal terug naar het Oude Testament om het juiste fundament te leggen.

Het Oude Testament

In het Oude Testament vinden we twee belangrijke woorden in verband met ons onderwerp.

Nasah

Het Hebreeuwse werkwoord *nasah*, betekent 'proberen', 'ervaring mee opdoen'. Gideon neemt een proef met een schapenvacht en dauw (Richteren 6:39). David kan zich niet bewegen in het pantser van Saul, omdat hij daar geen 'ervaring' mee heeft (1 Samuël 17:39). Daniël en zijn vrienden vragen hun verzorger tien dagen lang 'de proef te nemen' met andere voeding, om te testen of ze er dan minder gezond uit zullen zien (Daniël 1:12,14).

Maar heel vaak gaat het de kant uit van iemands geloof 'toetsen', 'op de proef stellen', om te zien of het wel echt is, en sterk genoeg om bestand te zijn tegen onheil en verleidingen. God stelt Abrahams geloof op de proef door hem te vragen zijn zoon te offeren (Genesis 22:1). Dat gaat niet om de vraag of Abraham wel genoeg over heeft voor God, maar dat God hem heeft beloofd dat hij via Isaäk zal uitgroeien tot een groot volk. Abraham moet voldoende geloof in God hebben, om te vertrouwen dat God die belofte nog steeds zou nakomen wanneer hij die zoon zal offeren. In de Hebreeënbrief staat daarover: "Door zijn geloof kon Abraham, toen hij op de proef werd gesteld, Isaäk als offer opdragen. Hij die de beloften had ontvangen, was bereid zijn enige zoon te offeren. Terwijl er tegen hem gezegd was: 'Alleen door Isaäk zul je nageslacht krijgen', zei hij bij zichzelf dat het voor God mogelijk moest zijn iemand uit de dood op te wekken" (Heb 11:17-19 NBV). In de boeken Exodus, Deuteronomium en Richteren wordt vele malen gezegd dat God Israël op allerlei wijzen op de proef stelt (Exodus 15:25, 16:4, 20:20; Deuteronomium 8:2 en 16, 13:3 en 4, Richteren 2:22, 3:1 en 4).

Beproeving is geen poging mensen aan te zetten tot geloofsafval, maar een test van de mate van hun geloof. Voor Abraham zal de opdracht Isaäk te offeren een test zijn geweest waar hij veel aan heeft gehad, want het toonde hem dat God altijd te vertrouwen is. Dat geldt ook voor Gods woorden tot het volk in de woestijn: "Ik zal voor jullie brood uit de hemel laten regenen. De mensen moeten er dan elke dag op uitgaan om net zo veel te verzamelen als ze voor die dag nodig hebben. Daarmee stel ik hen op de proef: ik wil zien of ze zich aan mijn voorschriften houden" (Ex 16:4 NBV). Ook dat was een les in geloof. Ze konden alleen maar manna verzamelen voor één dag, want ze konden het niet bewaren. Behalve op de dag vóór de sabbat: dan moesten ze juist wel voor twee dagen verzamelen, want op de sabbat was het er niet. En dan bleef het wel goed. Wanneer je dat 40 jaar lang elke week zo moet doen, leer je wel op God te vertrouwen.

Mozes zegt over God, als de enige God Die werkzaam is ten behoeve van Zijn volk: "heeft ooit een god beproefd te komen om zich een volk te nemen uit het midden van een ander volk, door beproevingen, door tekenen, door wonderen en strijd, met een sterke hand en een uitgestrekte arm en met grote verschrikkingen, zoals de HERE, uw God, omwille van u dit alles in Egypte voor uw ogen gedaan heeft? U hebt het te zien gekregen, opdat u zou weten, dat de HERE de enige God is, er is geen ander behalve Hij" (Deut 4:34,35). God stelt koning Hizkia op de proef met een gezantschap uit Babel (2 Kronieken 32:31). David vraagt zelfs aan God: "Toets mij, HERE, en beproef mij" (Ps 26:2), zodat zijn rechtvaardigheid mag blijken. Zijn zoon Salomo stelt zichzelf op de proef, om te zien of vreugde voortkomt uit allerlei genietingen (Prediker 2:1). Later zegt hij over het zelf proberen wijsheid te verkrijgen: "Dit alles heb ik met het oog op wijsheid beproefd; ik zei: ik wil wijsheid verwerven, maar zij bleef onbereikbaar voor mij" (Pred 7:23).

Het begrip *nasah* kan ook de richting opgaan van 'uitdagen'. Dit is de enige verklaring voor passages in onze Bijbels, waarin sprake is van het 'verzoeken' of 'op de proef stellen' van God, zoals in Exodus 17:2 en 7 Deuteronomium 6:16 en 33:8, Numeri 14:22, de Psalmen 78:18,41 en 56, 95:9, 106:14, en in Jesaja 7:12. Hier wordt eigenlijk bedoeld dat mensen God uitdagen, door ongehoorzaam te zijn, Hem tegen te spreken, etc. Mensen kunnen God niet in een situatie brengen, dat Hij in de verleiding kan en zal komen om iets te doen dat Hij beter niet kan doen. Toch ligt dit 'uitdagen' wel in het verlengde van de basisbetekenis, want door God uit te dagen proberen mensen God uit en doen zij ervaring met Hem op. Helaas is dat dan een negatieve ervaring, want zij moeten door schade en schande wijs worden. Het herinnert aan de manier waarop Adam en Eva God als het ware uitdaagden, toen de slang zei dat zij niet zouden sterven, maar zouden 'kennen' zoals God kent.

Bachan

Er is een ander Hebreeuws woord in de Bijbel, dat 'testen', 'onderzoeken', 'toetsen' betekent: *bachan*. De eerste keer dat het woord wordt gebruikt is in Genesis 42:15 en 16, waar ook direct het doel duidelijk is, en wel wanneer Jozef zijn broers op de proef stelt met te zeggen dat zij verspieters zijn: "Hieraan zult u getoetst worden: zowaar Farao leeft, u zult vanhier niet weggaan, tenzij uw jongste broer hierheen komt. Zend één van u om uw broeder te halen, maar u zult gevangen blijven, zo zullen uw woorden getoetst worden, of u de waarheid spreekt." In de Septuaginta wordt voor dit 'toetsen' het Griekse woord *phaino* gebruikt, dat 'aan het licht komen' betekent. De NBV geeft dit daarom zo weer: "we zullen de proef op de som nemen ... totdat het bewijs is geleverd".

We komen dit woord *phaino* ook tegen in het Nieuwe Testament, waar het vooral voor '(ver)schijnen' wordt gebruikt, wat dicht tegen 'aan het licht komen' ligt. In Hebrëen 11:4 echter, de brief die aan Joden is gericht, vinden we het in de Oudtestamentische betekenis, als de schrijver zegt dat door het offer dat Abel bracht, van hem werd getuigd dat hij rechtvaardig was, omdat God getuigenis gaf aan de gaven van Abel. Met andere woorden: door het offer van Abel kwam aan het licht, werd duidelijk, dat hij rechtvaardig was.

Een ander Grieks woord dat in de Septuaginta werd gebruikt om *bachan* te vertalen is *dokimazo*, vooral in de Psalmen en het boek Jeremia. *Dokimazo* betekent ook op de proef stellen, maar dan in de zin van een schifting, scheiding aanbrengen. In het Nieuwe Testament wordt het regelmatig gebruikt voor 'onderscheiden' (zoals onderscheiden waarop het aankomt in Romeinen 2:18 en Filippenzen 1:10). Elihu zegt tot Job: "Het oor toetst de redenen" (Job 34:3). Met andere woorden: al luisterend onderscheid je wat waarde heeft en niet, wat stand kan houden en wat niet. God noemt Jeremia een 'toetser', een 'keurmeester', om hun handelen en spreken te leren kennen en toetsen, dus te onderscheiden wat goed en slecht is, met helaas als treurige conclusie: "de slechten zijn niet af te scheiden" (zie Jeremia 6:27-30). Wat hiermee wordt bedoeld, is duidelijk te zien in Psalm 66:10, waar meteen het positieve resultaat van de toets wordt aangegeven: "Want u hebt ons getoetst, o God, ons gelouterd, zoals men zilver loutert". Louteren is in metaalbewerking het ontdoen van onzuiverheden. Dus in geestelijke zin stelt God mensen op de proef, zodat zij hun onreinheden 'onder-

scheiden' en verwijderen. In die zin zien we het in het boek van Zacharia, als hij profeteert over de tijd dat de Romeinen stad en land zullen verwoesten en zoveel mensen doden, dat slechts een derde deel van hen blijft leven: "Dat derde deel zal Ik in het vuur brengen, en Ik zal hen smelten, zoals men zilver smelt, ja hen louteren, zoals men goud loutert. Zij zullen mijn naam aanroepen en Ik zal hen verhoren. Ik zeg: Dat is mijn volk; en zij zullen zeggen: De HERE is mijn God" (Zach 13:9). De Nieuwtestamentische toepassing van deze scheiding tussen wat waardevol en wat waardeloos is, wat wel en geen eeuwigheidswaarde heeft, vinden we in Paulus' eerste brief aan de Korintiërs, als hij spreekt over de dag van het oordeel: "van ieders werk zal duidelijk worden wat het waard is. Op de dag van het oordeel zal dat blijken, want dan zal het door vuur aan het licht worden gebracht. Het vuur zal laten zien wat ieders werk waard is" (1 Kor 3:13 NBV). Dit moeten we niet letterlijk nemen, in de zin van dat iedereen in het vuur gegooid wordt en maar moet afwachten of hij er ongeschonden uitkomt, zoals Daniël in de vuuroven van koning Nebukadnezar. In Openbaring staat dat Johannes de ogen van Christus ziet als een vuurvlam. Dit is geheel in lijn met het Oude Testament waar Mozes van God zegt dat Hij een verterend vuur is – waar de schrijver van de brief aan de Hebreëen overigens ook de volgelingen van Christus voor waarschuwt (Deuteronomium 4:24, Hebreëen 12:29) – en David van God zegt "Zijn ogen doorzien, Zijn blikken beproeven [NBG'51 doorvorsen] de mensenkinderen" (Psalm 11:4).

Het Nieuwe Testament

De schrijvers van het Nieuwe Testament gebruiken meestal dezelfde woorden en begrippen als in de Septuaginta, de Griekse vertaling van de Hebreeuwse tekst. In de Septuaginta werd *nasah* vertaald met *peirazō*, dat vrijwel dezelfde betekenis heeft. Het verwante woord *peirasmos*, 'beproeving' (*masa* in het Hebreeuws), wordt in het NT uitsluitend gebruikt voor het testen van iemands geloof.

Jezus stelt de twaalf voor om de 5000 te eten te geven – hoewel dat onmogelijk lijkt – om te zien hoe ze zullen reageren (Johannes 6:6). Marcus vertelt: "De Farizeeën kwamen op (Jezus) af ... Om hem op de proef te stellen, verlangden ze van hem een teken uit de hemel" (Mar 8:11 NBV). Volgens de Wet hadden de oversten van het volk het recht, zelfs de taak, een profeet te toetsen, om te zien of hij echt namens God sprak of moest worden beschouwd als valse profeet. Dat is wat ze hier doen, al hadden ze in feite andere motieven. Jezus zelf prijst de gelovigen in Efeze, dat zij op die manier valse apostelen hebben ontmaskerd, maar waarschuwt wel dat het feitelijk toch aankomt op hun positieve eigenschappen. Paulus vermaant de gelovigen in Korinte, dat zij er goed aan doen zichzelf te toetsen op de zuiverheid van hun motieven (2 Korintiërs 13:5). Want de gelovige moet er voor waken dat hij de toets van het geloof zal doorstaan, en niet door onjuiste motieven tot zonde komt. Jezus heeft zelf die toets moeten ondergaan in de woestijn (Matteüs 4:1 en verder), en daarom kan Hij ons tot steun zijn wanneer wij in soortgelijke situaties terecht komen (Hebreëen 4:15).

De toetssteen in Openbaring

In het boek Openbaring vinden we in plaats van *peirazō* het woord *basanizō*, dat is afgeleid van *basanos*, 'toetssteen'. Een toetssteen werd in de oudheid gebruikt om de zuiverheid van goud mee vast te stellen: door er op te krassen met een stuk goud kon je de zuiverheid daarvan vaststellen aan de hand van de achtergelaten streep. En dat kon, net als bij ons, ook in figuurlijke zin worden gebruikt. Maar het betekent ook pijniging. We lezen in Openbaring 9:5: "En (de wezens uit de afgrond) werd gegeven, dat (de afvalligen) ... zouden gepijnigd worden [*basanizō*], vijf maanden lang; en hun pijniging [*basanismos*] was als de pijniging door een schorpioen, wanneer hij een mens steekt." Dit verwijst naar Deuteronomium, waar Mozes over God zegt: "... die u deed gaan door de grote en vreselijke woestijn, met vurige slangen en schorpioenen ... om u te verootmoedigen, u op de proef te stellen [in de Septuaginta *basanizō*] en u ten laatste wel te doen" (Deut 8:15-16). Dit is dus een woordspel tussen de beide betekenissen van het woord *basanizō*, met het woord 'schorpioen' als sleutel: die 'pijniging door de schorpioenen' is in feite een beeld van een (falende!) toetsing van hun geloof.

De verzoeker in de brief aan de Tessalonicenzen

Met deze achtergrondkennis gaan we terug naar 1 Tessalonicenzen 3:5. In het verband van de 'verdrukking' waar Paulus over schrijft, gaat het om een manier van toetsen van de 'echtheid' van hun geloof, en niet om een poging van een bovennatuurlijke kwade macht tot geloofsafval te verleiden.

Wat er in Tessalonika aan de hand was, is te vinden in Handelingen 17. Als Paulus in de stad heeft gepredikt, en enige tot het Joodse geloof bekeerde Grieken tot geloof in Christus komen, worden de niet in Christus gelovende Joden jaloers. Ze porren wat straatvolk op om een opstandje te stoken, en geven Paulus dan de schuld. Dan willen ze een volksvergadering bij elkaar laten roepen om Jason – de overste van de synagoge die Paulus toestemming heeft gegeven zijn verderfelijke leer bekend te maken, wat geleid heeft tot die afschuwelijke opstand – te berechten. Dat mislukt, maar zij "sleurdden Jason en enige broeders voor de stadsbestuurders, en schreeuwden: Dezen, die de wereld in rep en roer gebracht hebben, zijn ook hier gekomen, en Jason heeft hen in zijn huis opgenomen. En zij handelen allen in strijd met de geboden van de keizer door te beweren, dat er een andere koning, Jezus is". Dat is nogal wat, en het maakt "de bevolking en de stadsbestuurders ongerust"; want dit zou hen duur te staan kunnen komen (mogelijk ingrijpen van de Romeinen). Na betaling van een borgsom worden zij echter vrijgelaten. Ze zijn zo door het oog van de naald gekropen, en iedereen maakt zich dan ook grote zorgen waar dit op uit zal lopen. Voor de zekerheid brengen zij Paulus in veiligheid. Dat brengt wel verbetering in de toestand, maar de gelovigen zijn niet buiten gevaar, want zodra ze in het openbaar verschijnen kunnen ze door Joden aangevallen worden en aangeklaagd bij de overheid.

Hier hebben we de aard van de beproeving van het geloof van deze pasbekeerden. De 'verzoeker' moet daarom gezien worden als de 'beproevert'. Daarbij moet wel gezegd worden dat in de beproeving wel het gevaar ligt van de verzoeking het geloof op te geven en daarmee gevrijwaard te zijn van vervolging. Het is de verleiding van een gemakkelijk(er) leven. Het is een menselijke zwakheid wel de lusten van iets te willen genieten, maar niet de lasten te willen dragen. En dit is ook het geval met het volgen van Jezus, die al waarschuwde dat er mensen zijn die het evangeliemoord horen en het onmiddellijk blij aannemen, maar "geen wortel in zich" hebben, maar mensen "van het ogenblik" zijn, die meteen "ten val" komen als er "verdrukking of vervolging komt omwille van het woord" (Mat 13:20,21). De 'verzoeker' is in de brief aan de Tessalonicenzen de aanduiding van de Joden die de gelovigen verdrukken, of waarschijnlijker de personificatie van de verdrukking zelf – want die kon van meer kanten komen dan alleen de Joden – misschien zelfs liever nog de personificatie van er ligt in de beproeving: de verzoeking of verleiding een makkelijke weg te kiezen die niet via lijden gaat. De letterlijke tekst is 'degene die beproeft, op de proef stelt, toetst'; of abstracter, zodat er niet de verleiding is te denken aan een persoon of macht: 'datgene (de situatie, omstandigheden) waarin de beproeving ligt', die de gelovige moet herkennen als een toets, test, van zijn geloof, zodat aan het licht komt dat hij daadwerkelijk gelooft. Van het begin af is God bezig met dit schiftingsproces, zodat de gelovigen de 'onreinheden' en dwaalwegen uit hun eigen leven verwijderen, maar ook de gemeente de zondaars en misleiders met hun navolgers uit hun midden verwijdert, zodat daarin de ware gelovigen overblijven. Paulus maakt zich dus zorgen of misschien sommigen in dit proces de toets niet hebben doorstaan, en teruggekeerd zijn naar hun vroegere bestaan.

In het geval van Jezus' 'verzoeken' in de woestijn is er ook sprake van 'de verzoeker', die Jezus op de proef stelt, met zijn voorstellen een andere weg te kiezen dan God voor Hem bestemd heeft en Hem wijst in de Schriften. Maar ook Hij weet dat de weg naar de heerlijkheid voor Hem gaat via lijden. Daarom vraagt Hij na zijn opstanding enkele van zijn leerlingen: "Moest de Christus dit niet lijden om zijn heerlijkheid in te gaan?" Ook voor hen ligt er een beproeving in het lijden van Christus, want Hij had vóór zijn kruisdood al gezegd dat zijn volgelingen hetzelfde te wachten stond.